УДК 321.72:323.15

Панчак-Бялоблоцька Н. В.

ФОРМУВАННЯ ТА ТИПИ УРЯДІВ МЕНШОСТІ У ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕМОКРАТІЯХ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ РАКУРС

Виявлено і проаналізовано кількісно-розмірні фактори, причини і передумови формування й типологізації урядів меншості у парламентських демократіях. Виявлено, що урядові кабінети меншості за своїми кількісно-розмірними параметрами можуть бути сконструйовані як «майже переможні» та «програшні». Кожну кількісно-розмірно конструкцію урядів меншості у парламентських демократіях розглянуто в теоретико-методологічному розрізі.

Ключові слова: уряд, уряд меншості, кількість партій, розмір урядів, «майже переможні» та «програшні» уряди меншості, парламентська демократія.

Уряди/урядові кабінети меншості, як свідчить статистика, є «нормальним» явищем політичного процесу та владно-виконавчих відносин у парламентських демократіях, оскільки, за різними наявними даними [1, с. 184; 2, p. 191; 4, p. 81; 8, p. 328; 9, p. 202], наприклад, понад тридцять відсотків усіх європейських урядів становлять саме урядові кабінети меншості. З огляду на це, з'ясування причин та передумов їхнього формування і функціонування у парламентських демократіях має світоглядне і концептуальне значення, адже може свідчити як про узагальнену специфіку таких урядів і їхніх можливих різновидів, так і про патерни функціонування парламентських демократій у зрізі ситуацій відсутності урядів більшості. Це особливо примітно з огляду на те, що уряди меншості не є уніфікованими і монолітними структурами. Вони різняться за своєю композицією, розмірністю, ідеологічністю та ключове – за причинами і передумовами свого формування та особливостями відповідальності. Саме тому різні типи урядів меншості у парламентських демократіях, зокрема через їхню *розмірну* (тобто в контексті врахування розмірів урядових партій у легіслатурах) та *кількісну* (тобто в контексті врахування кількості партій в урядових кабінетах) диференціацію, здатні проводити різні політичні, політико-правові, соціально-економічні наслідки, а також визначатись різними формотворчими, функціональними і регламентними параметрами, бути розбіжно стабільними й ефективними.

З'ясування окресленого кола наукових питань знайшло відображення у доробках таких вчених, як А. Романюк і В. Литвин [1], В. Херман та Д. Поуп [2], М. Лейвер та М. Тейлор [3], А. Лейпхарт [4], П. Мітчелл та Б. Ньюблейд [6], К. Стром [9; 10] тощо. У них, особливо в розвідці К. Строма «Проблема уряду меншості» [10, p. 9], доведено, що внаслідок апелювання до досвіду урядових кабінетів меншості в парламентських демократіях можна виділити *три перспективи* теоретико-методологічних і емпіричних причини та передумов їхнього формування: 1) порівняльний аналіз урядів й урядових інститутів та інституцій; 2) дедуктивна теорія коаліцій; 3) порівняльний аналіз партій і партійних систем. Синтезування трьох дослідницьких перспектив дозволило довести, що усереднено формування урядів меншості або неформування урядів більшості у парламентських демократіях зумовлене впливом політичних/соціополітичних традицій, параметрів фракціоналізації/фрагментації й ідеологічної поляризації партійних систем, а також багатоманітними сценаріями інституційного та політичного впорядкування ситуацій парламентської меншості.

Водночас, апелювання до інституційно-політичної практики урядів меншості у парламентських демократіях регламентує, що зумовленість і причинність формування урядів меншості додатково доповнюється патернами розміру того чи іншого уряду чи урядового кабінету (або сумарною кількістю мандатів, які контрольовані партіями уряду в парламенті чи палаті парламенту, перед якою колективно відповідальний уряд), а також розмірами найбільшої парламентської та урядової партії у кожному конкретному кейсі [2, p. 198]. Річ у тому, що від випадку до випадку розміри урядів (кабінетів) меншості суттєво відрізняються. Корелюють також і розміри найбільших або єдиних партій таких урядових кабінетів. Це, у свою чергу, по-

різному впливає на передбачувану поведінку неурядових парламентських партій (тобто парламентської опозиції), а відповідно на особливості формування, функціонування, ефективності й стабільності урядів меншості, які залежать від постійної чи ситуативної підтримки партій парламенту, що не мають статусу урядових.

З цього приводу В. Херман та Дж. Поуп [2, p. 200] зауважують, що гіпотетично кабінети меншості частіше формуються (отримують вотум інвеститури/довіри) у випадку, коли вони ініційовані *більшими за розмірами парламентськими партіями*. Більше того, частіше формуються такі уряди меншості, які на момент процесу свого ініціювання розраховують отримати більшу кількість мандатів підтримки урядових партій, тобто уряди, парламентський склад і підтримка яких максимально наближені до статусу *«переможних»*. Одночасно це проявляється й у тому, що такі урядові кабінети гіпотетично у більшій кількості випадків отримуватимуть парламентську підтримку (з приводу різних законодавчих ініціатив та парламентських голосувань) у процесі свого функціонування. Значною мірою це спричинено і тим, що *«малі»* неурядові партії легіслатури у характері та напрямі своєї підтримки традиційно орієнтуються на *«великі»* (урядово-домінуючі) партії парламенту, особливо якщо останні є урядовими чи мають можливість стати урядовими. Річ у тому, що кожна «мала» партія прагне відчути себе «відповідальною» перед електоратом, навіть не будучи урядовою. Тому вона постійно або ситуативно може підтримувати існуючий чи гіпотетичний урядовий кабінет меншості (як у момент його ініціювання, так і у момент його функціонування) в обмін на врахування урядовим кабінетом меншості окремих програмно-виборчих ідей і принципів партії. Окрім того, у такому випадку неурядова партія постійної чи ситуативної підтримки урядового кабінету меншості трактується іншими парламентськими партіями й виборцями як «творець урядового кабінету» (із англ. «government-maker») чи «вимикач урядового кабінету» (із англ. «government-breaker»). Як наслідок, зростає неурядова сила (можливо й електоральна популярність) такої партії. Тому наявність політичних партій, які готові підтримувати уряди й урядові кабінети, не будучи їхніми безпосередніми учасниками (тобто не маючи міністерських портфелів та інших урядових посад), іманентно збільшує шанси на виникнення в тому чи іншому кейсі саме урядів меншості.

Ці й інші партійно-виборчі та владно-опозиційні (сумарно розмірні чи розмірно-ідеологічні) детермінанти причинної зумовленості урядів меншості, зокрема в зрізі врахування різних формальних патернів формування та відповідальності урядів як таких, у різних парламентських демократіях виявляються по-різному. Ключова заувага полягає в тому, що контроль урядового кабінету за абсолютною парламентською чи законодавчою більшістю як передумовою формування та функціонування уряду не є обов'язково уніфікованою, хоч і достатньою, умовою виникнення урядів меншості в ситуаціях парламентської меншості (коли жодна партія не має абсолютної більшості мандатів у легіслатурі). Річ у тому, що в різних парламентських демократіях не всі урядові кабінети (більшості та меншості) є строго ідентичними розмірно і кількісно як *«переможні»* (принаймні в зрізі «переможності» парламентської або законодавчої підтримки). Це визначається параметрами й особливостями позитивних і негативних вотумів інвеститури (чи довіри) і недовіри у різних парламентських демократіях. Саме тому, деякі уряди трактують як *«майже переможні»* (майже мінімально-переможні) за умови, коли вони розраховують на позитивну (постійну чи ситуативну) парламентську підтримку неурядових партій або коли вони є впевненими, що формування інших варіантів переможних/мінімально-переможних коаліцій є нездійснимим.

Досить часто такі зразки однопартійних або коаліційних урядових кабінетів меншості іменують *«контролюючими»*, однак не переможними парламентськими або законодавчими коаліціями [2, p. 200]. Це спростовує позицію Дж. Поупа та В. Хермана [2], М. Тейлора та М. Лейвера [3] про те, що ті уряди меншості, які є близькими до статусу «переможних»/мінімально-переможних (є «майже переможними»), можуть у деякому сенсі бути функціональними еквівалентами *«дійсно переможних»* урядів [9]. Дистинкція проявляється у випадку, коли зобов'язання «сил» зовнішньої/опозиційної підтримки урядів меншості є настільки сильними і впливовими, як зобов'язання «сил» внутрішньої/урядової підтримки урядів меншості.

У такому випадку вважають, що майже немає підстав функціонально відрізняти однопартійні або коаліційні уряди меншості від коаліційних урядів більшості [9].

Та все ж, кількісний (або нумераційний) діапазон урядів меншості є значно ширшим, ніж кількісний (або нумераційний) діапазон «майже переможних» урядових кабінетів. Тому це ще не означає, що коли деякі варіанти урядів меншості є «майже переможними», то інші варіанти урядів меншості не можуть бути *«програшними»*. У цьому випадку йдеться про такі партійно-розмірні варіанти урядів меншості, яким до статусу «переможних» (чи до абсолютної більшості номінального складу парламенту або провідної палати парламенту) бракує досить значної кількості мандатів. Досить часто таким урядовим кабінетам меншості не вдається розраховувати на підтримку позапартійних депутатів парламенту/провідної палати парламенту або іншої партії чи партій парламенту, особливо з приводу системно-вирішальних питань виконавчої влади. Відповідно, такі урядові кабінети меншості є «вразливими» у контексті їхньої можливості формувати навколо урядових партій переможні парламентські коаліції або урядові коаліції із іншими опозиційними партіями (перетворюючи одні уряди меншості в інші або взагалі в уряди більшості). Це означає, що у випадку існування «програшних» урядів меншості інші парламентські партії наділені досить великим потенціалом на формування опозиційно-контраверсійних переможних коаліцій. А тому «програшні» урядові кабінети меншості наділені значно меншою свободою дій, аніж «майже переможні» урядові кабінети меншості. Вони зазвичай перебувають при владі настільки довго, наскільки тривало вони є «толерованими» неурядовими партіями парламентів чи провідних палат парламентів. У разі розширення підтримки («толерантності») парламентів «програшні» уряди меншості звично перетворюються в «майже переможні» уряди меншості або в «переможні» уряди більшості.

Набір та особливості політичних й інституційних повноважень «програшних» урядів меншості є суттєво обмеженими. У деяких випадках такі кабінети меншості позиціонуються як тимчасові або перехідні адміністрації, які залишаються при владі лише доти, доки не будуть проведені дострокові або чергові парламентські вибори. Це особливо зрозуміло із огляду на позиції опозиційних парламентських партій, які не бажають бути ідентифікованими як урядові, особливо напередодні парламентських виборів як інструменту подолання політичної кризи та політичної нестабільності, маркером яких є формування «програшних» урядів меншості. Опозиційні партії у разі «відсторонення»/дистанціювання від таких урядових кабінетів меншості, а також їхньої критики, зазвичай отримують електоральні переваги. Натомість, партії таких урядових кабінетів зазвичай виявляються за результатами парламентських виборів недорепрезентованими. Одночасно з цим, до моменту проведення виборів опозиційні парламентські партії не виступають супроти «програшних» урядів меншості та їхньої дострокової відставки, адже у цьому випаду доведеться формувати нові перехідні кабінети і, припустимо, втрачати електоральну популярність напередодні виборів [6, p. 209].

Ще один різновид «програшних» урядових кабінетів меншості становлять так звані *«тимчасові адміністрації»*, які залишаються при виконавчій владі доти, доки не вдасться сформувати альтернативний урядовий кабінет, який здатний залучитися більшою парламентською/законодавчою підтримкою своїх гіпотетичних дій. Це так звані *«вичікувальні»* (з англ. «waiting») кабінети меншості, які бувають двох типів.

Перший різновид «вичікувальних» «програшних» урядових кабінетів меншості традиційно зустрічається у багатопартійних системах із домінуючими партіями, де домінуючі партії як правило є частинами/складовими коаліційних урядів більшості або формують «майже переможні» урядові кабінети меншості. У тому випадку, коли за результатами парламентських виборів зменшується відносний розмір традиційно урядово-домінуючих партій (хоча партії і надалі трактуються домінуючими), тоді зменшуються і шанси таких партій на отримання вотумів довіри, адже скорочуються розміри урядових кабінетів, які інкорпоровані представництвом домінуючих партій. У такому випадку трапляється, що глава держави просить лідера чи уповноважену особу традиційно домінуючої партії, щоби та сформувала «тимчасовий» урядовий кабінет меншості, поки не вдасться сформувати «постійний» коаліційний урядовий кабінет більшості. При цьому цікаво те, що глава держави (незалежно від

форми та системи державного правління) здебільшого апелює саме щодо традиційно урядово-домінуючої партії, оскільки: а) така парламентська партія є найбільшою у партійній системі; б) така парламентська партія вочевидь була урядово-формотворчою до цього (до результатів виборів чи інших причин, які зумовили потребу формування нового урядового кабінету), що зумовлює/гарантує деяку наступність у процесі урядування, зокрема в термінах персонального складу урядових кабінетів та напрямів реалізації державної політики; в) така парламентська партія швидше за все й гіпотетично буде членом будь-якого коаліційного урядового кабінету [2, p. 201]. Ця ситуація перманентно властива для таких парламентських демократій, партійні системи яких є надмірно фракціоналізованими, фрагментованими і поляризованими, а також у яких усталено ідею формування тимчасових урядових кабінетів меншості у кейсі неспроможності формування постійних урядових кабінетів більшості або меншості.

Другий різновид «вичікувальних» «програшних» урядових кабінетів меншості звично зустрічається у випадку «іммобілізаційних партійно-політичних ситуацій», коли традиційні структурні параметри, властиві для партійної системи, заважають формуванню коаліційних кабінетів більшості [2, с. 195, 202]. Це також спричинюється зростанням ідеологічної поляризації та екстремізму партійних систем, доцентровими тенденціями у ліво-правому ідеологічному спектрі, внаслідок чого урядові кабінети часто не можуть розраховувати на стабільну підтримку парламентської більшості (або на стабільну парламентську більшість), а тому позиціонуються як «ненадійні і необґрунтовані» [5, p. 59]. Як наслідок, тимчасово формуються зазвичай однопартійні урядові кабінети меншості, які виконують свої адміністративні повноваження до тих пір, доки не вдасться сформувати будь-який розмірно-ідеологічний різновид коаліційного урядового кабінету більшості. Часто такі урядові кабінети меншості за своїми функціями та призначенням нагадують непартійні/технократичні урядові кабінети, які, як свідчить досвід, зрідка формуються у парламентських демократіях [7, p. 213].

Фактично врахування окреслених розмірними і кількісними параметрами урядів причинних детермінацій формування урядів меншості в парламентських демократіях зумовлює їх розподіл на *«майже переможні»* та *«програшні»* (з їх подальшою дихотомією) і доповнює всі інші існуючі типологізації урядових кабінетів меншості. Але окреслена (вперше це здійснено В. Херманом і Дж. Поупом [2]) типологізація урядів меншості є швидше конкретно, а не загально емпіричною. Врахування відносних партійних розмірів урядових кабінетів меншості (тобто кількості парламентських мандатів урядових партій таких кабінетів щодо номінального складу легіслатури) є порівняльно цінним, бо може свідчити про додаткові особливості та дистинкції урядів меншості у парламентських демократіях. Це можемо прослідкувати у тому факті, що, з теоретико-методологічного та емпіричного вимірів не тільки урядові кабінети можна трактувати як «майже переможні», однак й парламентські і урядові партії. Річ у тім, що партія, яка контролює більше 45, але менше 50 відсотків мандатів у парламенті/провідній палаті парламенту, чи самостійно не має абсолютної більшості мандатів, швидше за все отримає парламентську підтримку, потрібну для того, щоб забезпечити себе більшістю зі приводу прийняття та вирішення ключових питань. Відповідно, при збільшенні відносного й абсолютного розміру найбільших, однак не парламентсько-домінуючих партій, збільшується ймовірність формування однопартійних урядових кабінетів меншості та коаліційних урядових кабінетів більшості. У дослідженні прослідковано, що кількісно-розмірні атрибути урядів меншості є детермінантними як причини та особливості їхнього формування і функціонування.

Використана література:

1. Політичні інститути країн Центрально-Східної Європи : порівняльний аналіз [Текст] / Анатолій Романюк, Віталій Литвин, Надія Панчак-Бялоблоцка. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 464 с.

2. Herman V. Minority Governments in Western Democracies [Text] // Valentine Herman, John Pope // British Journal of Political Science. – 1973. – Vol. 3. – No. 2. – P. 191–212.

3. Laver M. Government coalitions in Western Europe [Text] / Michael Laver, Michael Taylor // European Journal of Political Research. – 1973. – Vol. 1. – No. 2. – P. 205–248.

4. Lijphart A. Democracies : Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries [Text] / Arend Lijphart. – New Haven : Yale University Press, 1984. – 229 p.

5. Macrae D. Parliaments, Parties and Society in France : 1946–1958 [Text] / Duncan Macrae. – New York : St. Martin's Press, 1967. – 375 p.

6. Mitchell P. Government formation and cabinet type [Text]/ Paul Mitchell, Benjamin Nyblade // Strøm K. Cabinets and Coalition Bargaining : The Democratic Life Cycle in Western Europe / Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – P. 201–236.

7. Sankiaho R. Results of the Parliamentary Elections and the Formation of the Cabinets of Teuvo Aura and Ahti Karjalainen in 1970 [Text] / Risto Sankiaho, Seppo Laaks // Scandinavian Political Studies. – 1971. – Vol. 6.

8. Sridharan E. Why are multi-party minority governments viable in India? Theory and comparison [Text] / E. Sridharan // Commonwealth & Comparative Politics. – 2012. – Vol. 50. – No. 3. – P. 314–343.

9. Strøm K. Minority Governments in Parliamentary Democracies : The Rationality of Nonwinning Cabinet Solutions [Text]/ Kaare Strom // Comparative Political Studies. – 1984. – Vol. 17. – No. 2. – P. 199–226.

10. Strøm K. The problem of minority government / Kaare Strøm // Strøm K. Minority Government and Majority Rule [Text]/ Kaare Strøm. – Cambridge University Press, 1990. – P. 1–21.

Панчак-Бялоблоцкая Н. В. *Формирования и типы правительств меньшинства в парламентских демократиях: теоретико-методологический ракурс*

Выявлены и проанализированы количественно-размерные факторы, причины и предпосылки формирования и типологизации правительств меньшинства в парламентских демократиях. Выявлено, что правительственные кабинеты меньшинства по своим количественно-размерным параметрам могут быть сконструированы как «почти выигрышные» и «проигрышные». Каждую количественно-размерную конструкцию правительств меньшинства в парламентских демократиях рассмотрено в теоретико-методологическом разрезе.

Ключевые слова: правительство, правительство меньшинства, количество партий, размер правительств, «почти выигрышные» и «проигрышные» правительства меньшинства, парламентская демократия.

Panchak-Byaloblotska N. *Formation and Types of Minority Governments in Parliamentary Democracies: Theoretical and Methodological Aspect*

The article is dedicated to analysing the theoretical and methodological aspect of quantitative-dimensional causes and background of formation and types of minority governments in parliamentary democracies. This is due to the fact that a minority government is «normal» phenomenon of the political process and government-executive relations in parliamentary democracies asб for example, more than thirty percent of all European governments are minority ones. With this in mind, the clarification of causes and prerequisites for minority governments' formation and functioning in parliamentary democracies has both ideological and conceptual meaning, as can testify as the generalized specifics of minority governments and their possible variations as patterns of parliamentary democracies functioning. This is particularly noteworthy given the fact that minority governments are not unified and monolithic structures as they differ in their composition, dimension, ideology, reasons of its formation and characteristics of its responsibility. That is why different types of minority governments in parliamentary democracies, in particular because of their dimensional (i.e., in the context of consideration of the size of the government parties in the legislature) and quantitative (i.e., in the context of consideration of the number of parties in government cabinets) differentiation, are capable to conduct various political, legal and social-economic consequences and to determine different formative, functional and scheduled parameters and to be divergent in its stability and efficiency. The researcher found that minority governments may be designed as «almost winning» and «losing» on their quantitative and

dimensional parameters, and considered each quantitative-dimensional structure of minority governments in parliamentary democracies in theoretical and methodological context.

Keywords: government, minority government, the number of parties, the size of government, «almost winning» and "losing" minority governments, parliamentary democracy.

УДК 16.321

Співак Д. П.

СЕМІОТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ УРБАНІСТИКИ

Розглядається урбанізований простір як знакова система. Досліджується вплив урбаністичних форм і образів на політичний світогляд особи. Оцінюється дослідницький потенціал семіотики для вивчення проблематики політичної урбаністики. Аргументовано, що семіотика може слугувати однією з ефективних методологій, застосовуваних для вивчення проблематики політичної урбаністики. Поле політики розглядається автором як знакова система. Символам, присутнім у цьому вимірі, визначено особливе значення для розуміння сутності та специфіки організації політичної реальності. Вивчення того, як урбаністичні форми та образи у процесі сприйняття постають засобами впливу на політичний світогляд особи, є одним із новітніх завдань політичної науки. Автором визначено, що знаки є формами відображення інформації про місто та містян, а знакові системи – певними базами даних.

Ключові слова: політична урбаністика, місто, семіотика, знак, знакова система.

Різноманітні архітектурні форми, підходи до організації урбанізованого простору сьогодні стають об'єктом вивчення політичної науки. Поле політики, на нашу думку, є знаковою системою; символи, присутні на ньому, мають особливе значення для розуміння сутності та специфіки організації політичної реальності. Вивчення того, як урбаністичні форми та образи у процесі сприйняття постають засобами впливу на політичний світогляд особи, є новітнім завданням політичної науки.

Хоча семіотика як методологія досліджень політичної науки уже має вагомі напрацювання (Р. Барт, У. Еко, В. Капіцин та ін., серед вітчизняних дослідників О. Павлишин, Н. Юшина та ін.), власне її дослідницький потенціал для вивчення проблематики політичної урбаністики є нез'ясованим. Аргументувати доцільність аналізу проблематики форм міста через призму аналізу знаків, які впливають на політичних світогляд громадян, є нашим дослідницьким завданням. На думку української дослідниці-політолога Н. Юшиної, «людина опрацьовує будь-яку знакову інформацію (слова, цифри, позначення) і мислить за допомогою знаків. Знак – це своєрідний зв'язковий між реальними і потенційними значеннями слова й тими, хто ці значення хотів би осягнути» [6, с. 329]. Ми ж спробуємо довести, що семіотика може бути однією з ефективних методологій, застосовуваних для вивчення проблематики політичної урбаністики.

Місто як політичний простір, на наше переконання, може бути розглянуте як своєрідна знакова система. За застосування методології семіотики місто постає як політична реальність у її знаковому відображенні. Семіотичний простір політичної урбаністики формується, насамперед, невербальним типом знаків (прапори, емблеми, пам'ятники, символічні дії на просторі міста та под.), а також змішаним, вербально-невербальним, типом (гімн міста, у якому поетичний текст доповнюється музикою), герб міста (поєднуються геральдичні символи та гасла) та креолізовані тексти (зображення і текст на плакаті тощо)).

Сучасний політичний дискурс містян та у просторі міста наповнений численними невербальними (хоч насамперед вербальними) знаками. Наприклад:

 політик як знак: очільник міста, поза сумнівом, є знаковою фігурою; політик постає як знак, який символізує політичні погляди, концепції та напрямки;